

Adalet Çakır, Dr. Öğr. Üyesi

Sakarya'da doğdu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1991). Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Çeşitli Medeniyet Muhitlerinde Geçici Evlilikler ve İslâm Hukuku'nda Mut'a Nikâhı" konulu teziyle yüksek lisansını (1994), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Üsküdarlı Mehmed Nasûhî Efendi'nin Menâkıbı" adlı çalışmasıyla ikinci yüksek lisansını, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Rifât Efendi'nin *Nefhatü'r-Riyâzi'l-Âliye* Adlı Eseri Işığında Anadolu'da Kâdirlik" adlı teziyle doktorasını tamamladı (2007). Halen Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesidir.



Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 923
İSAM Yayınları 143
İlmî Araştırmalar Dizisi 60
© Her hakkı mahfuzdur.

MEHMED RİFAT EFENDİ'NİN *NEFHATÜ'R-RİYÂZİ'L-ÂLİYE*'SİNDE ABDÜLKÂDİR-i GEYLÂNÎ ve KÂDİRİLİK – 1

Adalet Çakır



TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayın@isam.org.tr



Eserin bu baskısı
TDV İslam Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM)
İkinci Klasik Dönem Projesi
kapsamında yayınlanmıştır.

Proje koordinatörü Tuncay Başoğlu

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu'nun 26.3.2010 tarihli
ve 2010/09 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Ağustos 2012
İkinci Basım: Şubat 2021
ISBN 978-625-7672-18-4 (Tk.)
978-625-7672-19-1 (1. Cilt)

Basım, Yayın ve Dağıtım



TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Çakır, Adalet

Mehmed Rifat Efendi'nin *Nefhatü'r-Riyâzi'l-Âliye*'sinde Abdülkâdir-i Geylânî
ve Kâdirlik – 1 / Adalet Çakır. - 2. bs. - Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı, 2021.
1-626 s. ; şema ; 23,5 cm. - (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 923. İSAM Yayınları;
143. İlmî Araştırmalar Dizisi; 60)

Kaynakça ve izin var.

ISBN 978-625-7672-18-4 (Tk.) 978-625-7672-19-1 (1. Cilt)

İçindekiler

Kısaltmalar • 15

Önsöz • 17

GİRİŞ • 21

I. Müellifin Hayatı ve Eserleri • 21

- a) *Risâle-i Tâciyyetü'l-Kâdiriyye* • 24
- b) *Risâle-i Sülûk-i Kâdiriyye-i Eşrefiyye* • 25
- c) *Risâletü tuhfeti'd-devhateyn fî beyâni ittihâdi't-tarîkayn* • 25
- d) *Hac Risâlesi* • 26
- e) *Âdâb-ı Sülûk-i Kâdiriyye* • 26
- f) *Şiir şerhi* • 27
- g) *Esmâü's-sülûki'l-Kâdirî Tercümesi* • 27
- h) *Cezzâbü'l-kulûb Tercümesi* • 28
- ı) *Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi* • 28
- i) *Risâle-i Ebû Saîd-i Ebi'l-Hayr Tercümesi* • 28
- j) *Sâfi-i Sâdık'ın Risâlesinin Tercümesi* • 29

II. Nefhatü'r-riyâzi'l-âliye fî beyâni tarîkatî'l-Kâdiriyye ve

Kaynakları • 29

- a) *Fusûsü'l-hikem* • 37
- b) *Lemeât* • 37
- c) *el-İnsânü'l-kâmil fî ma'rifeti'l-evâhir ve'l-evâil* • 37
- d) *Resâil-i Müfîd İsmâil Efendi* • 38
- e) *Resâil-i Şemseddin Sivâsî* • 38
- f) *Mir'âtü't-tecellî* • 39
- g) *Müzekki'n-nüfûs ve Tarikatnâme* • 39
- h) *Sırrü'd-devrân* • 39
- ı) *Behcetü'l-esrâr ve ma'dinü'l-envâr fî menâkıbî's-sâdeti'l-âhyâr mine'l-meşâyihî'l-ebrâr* • 40

- i) *Kalâidü'l-cevâhir fî menâkıbîş-Şeyh Abdilkâdir* • 41
- j) *Lemezât* • 43
- k) *Hikâye-i Eşrefzâde* • 43
- l) *Vefeyât-ı Baldırzâde* • 44
- m) *Vefeyât-ı Belîğ* • 45
- n) *Zeyl-i Vefeyât-ı Belîğ* • 45
- o) *Tuhfetü'l-fukarâ* • 45
- ö) *Kitâb-ı Ma'rifet-i Tarikat-ı Kâdirî* • 46
- p) *Ketâibü a'lâmi'l-ahyâr min fukahâi mezhebi'n-Nu'mâni'l-muhtâr* • 46
- r) *İkdu'l-cevâhir fî selâsili'l-ekâbir* • 47
- s) *Tuhfetü'l-ebrâr ve levâmiu'l-envâr* • 48

BİRİNCİ BÖLÜM

NEFHATÜ'r-RİYÂZİ'l-ÂLİYE'DE ABDÜLKÂDİR-i GEYLÂNÎ'NİN
HAYATI, TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ ve ESERLERİ ile İLGİLİ
BİLGİLERİN TAHKİKİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ • 51

1.1. Hayatı • 51

- 1.1.1. Nesebi ve Ailesi • 51
- 1.1.2. Doğumu: Geylân • 63
- 1.1.3. Bağdat'a Gelişi • 67
- 1.1.4. İlim Tahsili • 73
- 1.1.5. Tasavvufa İntisabı ve Tarikat Silsilesi • 79
 - 1.1.5.1. Hammâd ed-Debbâs ve Tasavvufa İntisabı • 79
 - 1.1.5.2. Ebû Sa'd el-Muharrimî ve Tarikat Silsilesi • 86
- 1.1.6. Mücâhede ve Riyâzet Dönemi • 90
- 1.1.7. Hızır'la Görüşmesi • 97
- 1.1.8. Vaaza Başlaması • 99
- 1.1.9. Haccı • 118
- 1.1.10. Vefatı ve Türbesi • 121

1.2. Tasavvufî Şahsiyeti • 127

- 1.2.1. Şahsiyeti • 127
- 1.2.2. Abdülkâdir-i Geylânî ve Bağdatlı Sûfîler • 131
- 1.2.3. Lakapları • 137
 - 1.2.3.1. Kutup • 139
 - 1.2.3.2. Gavsü'l-a'zam • 150
 - 1.2.3.3. el-Bâzü'l-eşheb • 153
 - 1.2.3.4. Muhyiddin • 156

1.3. Eserleri • 158

- 1.3.1. *Kitâb-ı Gunye* • 159
- 1.3.2. *Nefhâtü'r-rabbânî* • 161
- 1.3.3. *Fütûhu'l-gayb ve Fütûhâtü'l-gayb* • 162
- 1.3.4. *Cilâü'l-hâtır fî kelâmi Şeyh Abdülkâdir* • 163
- 1.3.5. *Risâle-i İ'tikâdiyye* • 165
- 1.3.6. *Yevâkitü'l-hikem* • 165
- 1.3.7. *Mi'râcü'l-latîfi'l-meânî* • 165
- 1.3.8. *Risâle-i Menâzili'l-mürîdîn* • 165
- 1.3.9. *Mantıku'l-gayb* • 165
- 1.3.10. *Kitâb-ı Tecelliyât* • 166
- 1.3.11. *Cevâhirü'l-mudıyye* • 166
- 1.3.12. *Senedât* • 166
- 1.3.13. *Evrâdât ve Ahzâbât* • 166
- 1.3.14. *Dîvân-ı Kasâidât* • 170

İKİNCİ BÖLÜM

NEFHATÜ'R-RİYÂZİ'L-ÂLİYE'DE KÂDİRİLİK TARİHİ ile İLGİLİ
BİLGİLERİN TAHKİKİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ • 175

- 2.1. Abdülkâdir-i Geylânî ve Kâdirilik • 178
- 2.2. Geylânî Ailesi ve Kâdirilik • 186
 - 2.2.1. Geylânî'nin Oğulları • 189
 - 2.2.1.1. Şeyh Şerefeddin Ebû Muhammed
(Ebû Abdurrahman) İsâ • 190
 - 2.2.1.2. Şeyh Cemâleddîn Ebû Abdurrahman
Abdülcebbâr • 191
 - 2.2.1.3. Şeyh Ebû Abdurrahman Abdullah • 193
 - 2.2.1.4. Şeyh Ebû İshak İbrâhim • 193
 - 2.2.1.5. Şeyh Seyfeddin Abdülvehhâb • 194
 - 2.2.1.6. Şeyh Ebû Zekerıyyâ Yahyâ • 196
 - 2.2.1.7. Şeyh Ebü'l-Fazl Şemseddin Muhammed • 196
 - 2.2.1.8. Şeyh Şemseddin Ebû Muhammed Abdülazîz • 197
 - 2.2.1.9. Şeyh Tâceddin Ebû Bekir Abdürrezzâk • 198
 - 2.2.1.10. Şeyh Ziyâeddin Ebû Nasr Mûsâ • 201
 - 2.2.1.11. Şeyh Ebü'l-Kasem Abdurrahman • 202
 - 2.2.2. Geylânî'nin Torunları • 202
 - 2.2.2.1. Abdullah Geylânî'nin Soyundan Gelenler • 204
 - 2.2.2.1.1. Şeyh Ebû Muhammed Abdurrahman • 204

- 2.2.2.1.2. Ebû Muhammed Abdülkâdir • 204
- 2.2.2.2. Abdülvehhâb Geylânî'nin Soyundan Gelenler ve Vehhâbiyye Kolu • 205
 - 2.2.2.2.1. Şeyh Abdüsselâm • 205
 - 2.2.2.2.2. Şeyh Süleyman • 207
 - 2.2.2.2.2.1. Şeyh Dâvûd ve Dâvûdiyye Zâviyesi • 207
 - 2.2.2.2.3. Şeyh Ali ve Acem'de Kâdirî Tekkesi • 209
 - 2.2.2.2.3.1. Şeyh Cemâleddin • 211
 - 2.2.2.2.4. Vehhâbiyye Kolu • 212
 - 2.2.2.2.4.1. İbrâhim Ebrâr ve Kâdirî Tekkesi • 215
 - 2.2.2.2.4.2. Selîm el-Kâdirî ve Köprülü (Makedonya) Zencirî Dergâhı • 216
- 2.2.2.3. Abdülazîz Geylânî'nin Soyundan Gelenler • 221
 - 2.2.2.3.1. Şeyh Ebû Bekir • 222
 - 2.2.2.3.2. Şeyh Ebû Muhammed Abdullah veya Muhammed • 222
 - 2.2.2.3.2.1. Şirşîk (Şerşîk) b. Muhammed • 223
 - 2.2.2.3.2.1.1. Şemseddin Muhammed el-Ekhal • 223
- 2.2.2.4. Abdürrezzâk Geylânî'nin Soyundan Gelenler ve Rezzâkiyye Kolu • 225
 - 2.2.2.4.1. Şeyh İsmâil • 225
 - 2.2.2.4.2. Şeyh Fazlullah • 225
 - 2.2.2.4.3. Şeyh Abdürrahim • 226
 - 2.2.2.4.4. İmâdüddin Ebû Sâlih Nasr • 226
 - 2.2.2.4.4.1. Ebû Nasr Muhammed • 229
 - 2.2.2.4.4.1.1. Zahîrüddin Ahmed • 229
 - 2.2.2.4.5. Rezzâkiyye Kolu • 230
 - 2.2.2.4.5.1. Hama'da Geylânî Ailesi ve Kâdirî Zâviyesi • 236
- 2.2.3. Geylânî Ailesinden Hanım Sûfiler • 248
 - 2.2.3.1. Fâtıma Zehrâ Bacı Sultan • 249
 - 2.2.3.2. Ümmü Gülsüm Bacı Sultan • 249
 - 2.2.3.3. Ümmü'l-Kerem bint Fezâil b. Ali et-Tikrîti • 249
 - 2.2.3.4. Şeyha Sâliha Suâde (Saâdet) • 250
 - 2.2.3.5. Şeyha Ümmü Muhammed Âişe • 250
 - 2.2.3.6. Ümmü Ahmed Zehra • 250
- 2.3. Geylânî Halifeleri ve Kâdirîlik • 251
 - 2.3.1. Geylânî'nin Sohbetinde Bulunan Sûfiler • 253
 - 2.3.1.1. Bekâ b. Batû • 253

- 2.3.1.2. Adî b. Müsâfir • 255
 - 2.3.1.2.1. Adeviyye • 259
- 2.3.1.3. Ali b. Hîtî • 263
 - 2.3.1.3.1. Ebü'l-Hasan Ali b. İdrîs el-Ya'kûbî • 267
 - 2.3.1.3.2. Ebü'l-Hasan el-Cevsakî • 268
- 2.3.1.4. Osman b. Merzûk • 270
- 2.3.1.5. Kadîb el-Bân el-Mevsîlî • 272
 - 2.3.1.5.1. Safiyyüddin İbn Ebû Mansûr • 275
 - 2.3.1.5.2. Muhyiddin Abdülkâdir • 276
- 2.3.1.6. Ebû Amr Osman es-Sarîfinî • 277
 - 2.3.1.6.1. Abdülganî b. Nukta • 280
 - 2.3.1.6.2. Ebû's-Suûd Ahmed b. Ebû Bekir el-Harîmî • 281
 - 2.3.1.6.3. Hasan el-Haffâf • 281
- 2.3.1.7. Ömer el-Kîmâtî • 281
 - 2.3.1.7.1. Ebü'l-Hasan Ali b. Süleyman • 282
- 2.3.1.8. Ebû Abdullah Muhammed b. İbrâhim el-Kureşî
el-Hâşimî • 283
- 2.3.1.9. Ebü'l-Hasan Ali b. Humeyd es-Saîdî • 284
- 2.3.1.10. Reyhân Sevrânî • 286
- 2.3.2. Geylânî'den Tarikat Hırkası Giyen Âlimler • 286
 - 2.3.2.1. Sadaka-i Bağdâdî • 286
 - 2.3.2.2. Abdullah el-Ukberî • 287
 - 2.3.2.3. Ebû's-Suûd Ahmed b. Ebû Bekir el-Harîmî • 290
 - 2.3.2.4. Muhammed İbn Kâid el-Evânî • 294
 - 2.3.2.5. Ömer el-Bezzâz • 296
 - 2.3.2.6. Ebü'l-Fazl Cemâl Yûnus b. Yahyâ el-Abbas
el-Kassâr el-Hâşimî • 298
 - 2.3.2.7. Ebû Muhammed Talha b. Muzaffer b. Gânim • 299
 - 2.3.2.8. Ebû Muhammed Abdullah b. Ali el-Esdî • 299
 - 2.3.2.8.1. Kâdiriyye'nin Bir Şubesi: Esdiyye • 300
 - 2.3.2.9. Ebû Abdullah Muhammed en-Neâl • 304
 - 2.3.2.10. Ebû Abdullah Muhammed el-Batâihî • 304
 - 2.3.2.11. Ebû Amr Osman b. İsmâil b. İbrâhim es-Sa'dî • 305
 - 2.3.2.12. Ebû Muhammed Abdullah b. Hasan • 306
 - 2.3.2.13. Ebü'l-Abbas Ahmed • 306
 - 2.3.2.14. Ebû Muhammed Abdüllatîf • 307
 - 2.3.2.15. Abdurrahman b. Bekâ • 307
 - 2.3.2.16. Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr • 307

- 2.3.2.16.1. Kâdiriyye'nin Bir Şubesi: Sumâdiyye • 309
- 2.3.2.17. Hüseyin el-Halebî • 326
 - 2.3.2.17.1. Abdülvehhâb el-Urzî • 328
 - 2.3.2.17.2. Ömer el-Urzî • 329
 - 2.3.2.17.3. Ebü'l-Vefâ el-Urzî • 331
 - 2.3.2.17.3.1. Muhammed el-Kevâkibî • 332
 - 2.3.2.17.3.2. Ebû Bekir el-Halebî • 335
- 2.3.2.18. Muhammed el-Acemî • 338
- 2.3.3. Hizmetinde Bulunan Halifeleri • 341
 - 2.3.3.1. Şeyh Ali b. Kays el-Me'mûn • 341
 - 2.3.3.2. Ebû Abdullah Muhammed b. Ebü'l-Feth el-Herevî • 341
 - 2.3.3.3. (Ebû) Abdullah Muhammed b. Hızır el-Hüseynî • 343
 - 2.3.3.4. Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed • 344
 - 2.3.3.5. Nûreddin el-Musallî • 344
 - 2.3.3.6. Mahmûd • 345
 - 2.3.3.7. Hoca Abdullah eş-Şirvânî • 345
- 2.4. Kâdiriyye ile İrtibatlandırılan Tarikat Büyükleri • 346
 - 2.4.1. Ahmed er-Rifâî • 346
 - 2.4.2. Ebû Medyen el-Mağribî • 350
 - 2.4.3. Şehâbeddin es-Sühreverdî • 353
 - 2.4.4. Muhyiddin İbnü'l-Arabî • 360
 - 2.4.5. Seyyid Ahmed el-Bedevî • 382
 - 2.4.6. Sa'deddin el-Cibâvî • 385
 - 2.4.7. Bahâeddin Nakşibend • 389
 - 2.4.7.1. Ebû Bekir el-Kefevî ve Nakşî Halifesi • 393
 - 2.4.7.2. Murad en-Nakşibendî • 394
 - 2.4.7.3. Muhammed Hâlid • 396
 - 2.4.7.4. Muhammed Can Efendi • 399
 - 2.4.8. Yûnus Emre • 399
 - 2.4.9. Niyâzî-i Mısrî • 411

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEFHATÜ'r-RİYÂZÎ'l-ÂLİYE'DE ANADOLU'DA
KÂDİRÎLİK TARİHİ ile İLGİLİ BİLGİLERİN TAHKİKİ ve
DEĞERLENDİRİLMESİ • 415

- 3.1. Anadolu'da Geylânî Ailesi • 415
 - 3.1.1. Bursa'da Câfer Efendi • 418

- 3.1.2. İnegöl'de Kasım Efendi • 419
- 3.1.3. İstanbul • 420
 - 3.1.3.1. Mehmed-Ali Geylânî ve Bursa Tekkesi Mescidi • 420
 - 3.1.3.2. Şeyh Mehmed ve Yorganî / Sirkeci Tekkesi Mescidi • 422
 - 3.1.3.3. Üsküdar'da Abdülkâdir Hüsnü Efendi • 425
- 3.2. Anadolu'da Kâdirî Kolları • 425
 - 3.2.1. Bursa'da Kâdirîlik: Eşrefiyye • 428
 - 3.2.1.1. Eşrefoğlu Rûmî • 431
 - 3.2.1.1.1. Hayatı • 433
 - 3.2.1.1.2. Eserleri • 458
 - 3.2.1.1.2.1. *Dîvân* • 458
 - 3.2.1.1.2.2. *Müzekki'n-nüfûs* • 461
 - 3.2.1.1.2.3. *Tarîkatnâme* • 463
 - 3.2.1.1.2.4. *Şerh-i Kasîde-i Seyyid Safî* • 464
 - 3.2.1.1.2.5. *Vird-i Kebîr* • 465
 - 3.2.1.2. Eşrefiyye Dergâhları • 467
 - 3.2.1.2.1. Bursa ve Çevresindeki Dergâhlar • 468
 - 3.2.1.2.1.1. İznik Âsitânesi • 468
 - 3.2.1.2.1.2. Pazarköy (Orhangazi) Zâviyesi • 492
 - 3.2.1.2.1.3. Küçükkumla Zâviyesi • 492
 - 3.2.1.2.1.4. Eşrefzâde/İncirli Dergâhı • 494
 - 3.2.1.2.1.5. Eyüp Efendi Dergâhı • 507
 - 3.2.1.2.1.6. Yâkub Efendi Dergâhı • 516
 - 3.2.1.2.1.7. Nûmâniyye veya Salı Dergâhı • 519
 - 3.2.1.2.1.8. Karakâdî Dergâhı • 526
 - 3.2.1.2.1.9. Seyyid Usûl Dergâhı • 527
 - 3.2.1.2.2. İstanbul Dergâhları • 531
 - 3.2.1.2.2.1. Abdal Yâkub Tekkesi • 531
 - 3.2.1.2.2.2. Gavsî Tekkesi • 537
 - 3.2.1.2.2.3. Erdik Baba / Ördek Baba Zâviyesi • 537
 - 3.2.1.2.2.4. Keyci Hatun Mescidi Dergâhı • 540
 - 3.2.2. İstanbul'da Kâdirîlik: Rûmiyye • 541
 - 3.2.2.1. İsmâil Rûmî • 542
 - 3.2.2.1.1. Hayatı • 544
 - 3.2.2.2. Rûmiyye Dergâhları • 552
 - 3.2.2.2.1. İstanbul Dergâhları • 555
 - 3.2.2.2.1.1. Kâdirîhâne • 555

- 3.2.2.2.1.2. Körükçü Tekkesi • 575
- 3.2.2.2.1.3. Kubbe Tekke • 579
- 3.2.2.2.1.4. Remlî Tekkesi • 582
- 3.2.2.2.1.5. Sinek Şeyh Halil Efendi Tekkesi • 586
- 3.2.2.2.1.6. Muabbir Tekkesi • 588
- 3.2.2.2.1.7. Mahmud Efendi Tekkesi • 592
- 3.2.2.2.1.8. Hatuniye Tekkesi • 593
- 3.2.2.2.1.9. Oğlanlar Tekkesi • 596
- 3.2.2.2.1.10. Çakmak Dede Tekkesi • 599
- 3.2.2.2.2. Kastamonu Dergâhları • 602
 - 3.2.2.2.2.1. Abdülfettâh Efendi ve Yılanlı Dergâhı • 603
- 3.2.2.2.3. Bursa Dergâhları • 607
 - 3.2.2.2.3.1. Hamam Tekkesi • 608
 - 3.2.2.2.3.2. Kasap Cömerd Tekkesi • 613
- 3.2.2.2.4. Amasya Şeyh Hamza Tekkesi • 616
- 3.2.2.2.5. Tekirdağ Aynî Hatun Dergâhı • 617
- 3.2.2.2.6. Edirne Dergâhları • 618
 - 3.2.2.2.6.1. Halîmî Efendi Tekkesi • 618
 - 3.2.2.2.6.2. Güzelce Baba Tekkesi • 619
- 3.2.2.2.7. Girit Dergâhları • 620
 - 3.2.2.2.7.1. Resmo Dergâhı • 620
 - 3.2.2.2.7.2. Kandiye Dergâhı • 621
- 3.2.2.2.8. Bosna / Hacı Sinan Kâdirî Dergâhı • 623

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NEFHATÜ'r-RİYÂZİ'l-ÂLİYE METNİ • 627

SONUÇ • 1103

KAYNAKÇA • 1109

EKLER • 1141

DİZİN • 1165

Önsöz

Abdülkâdir-i Geylânî'nin vücûd verdiği Kâdiriyye tarikatı, VI. (XII.) asırda teşekkül etmeye başlayan İslâm tarikatlarının ilklerinden kabul edilir. Kâdirîliğin, neşet ettiği günden itibaren kesintisiz bir silsile ile devam ettiğini ortaya koyma amacına mâtuf olarak Rifat Efendi tarafından 1852 yılında kaleme alınan *Nefhatü'r-riyâzi'l-âliye fî beyânî tarîkatî'l-Kâdiriyye* isimli eser, çalışmamızın asıl konusudur. Bu geniş hacimli eser, coğrafyası ve tarikat kültürüyle / geleneğiyle Kâdirîlik tarihine hasredilmiştir. *Nefha*, *Tibyânü'l-vesâilî'l-hakâik* ve *Sefîne-i Evliyâ* gibi tarikatlar tarihini aydınlatan ve birbirine yakın dönemlerde yazılan eserlerden farklı olarak sadece tek bir tarikatı konu etmektedir. Eser bu yönüyle tasavvuf kaynaklarında örneğine çok rastladığımız bir telif türü değildir.

İrfanî konulara dair Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Ekberî ekole mensup sûfilerin eserlerinden alıntılarla başlayan *Nefha*'nın ilk bölümü, tarikatın âdâb ve erkânına dair bilgilere tahsis edilmiştir. Müteakip bölümde sûfilerin hal tercemeleri ve silsileleri verilmektedir. İlk ve en geniş biyografi, Abdülkâdir-i Geylânî'ye aittir. Müellif tarikatın pîrinin hayatını hikâye ederken mücâdehe ve riyâzete dayalı tasavvufî yaşantısını, geçtiği mânevî merhaleleri ve müşahedelerini onun yolunun ayrılmaz bir parçası olarak konu etmektedir. Biz de araştırmamızın birinci bölümünü bu içeriğe denk düşen bir yaklaşımla Abdülkâdir-i Geylânî'nin hayatına ayırdık. Pîrin hayatını Rifat Efendi'nin tarihçilik anlayışına paralel bir tutum içinde menkıbeleri ve menkıbelerde yer alan tarihî bilgileri esas alarak yazdık. Geylânî'nin hayat hikâyesini aynı zamanda kendi eserlerindeki beyanlardan takip ederek tamamladık. Rifat Efendi, Abdülkâdir-i Geylânî'yi bazı ilk dönem sûfileriyle mukayese etmiş, bu şahsiyetlerle ilişkilendirmek suretiyle tasavvufî kimliğini, diğer bazı sûfilere ayırıp

belirginleştiren yönlerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Geylânî'nin eserlerine gelince, içerikleri hakkında kısaca bilgi verilerek varsa bu eserlerle ilgili yapılmış yeni tercüme ve tedkiklere dikkat çekilmiştir.

Kâdiriyye tarikatı, Abdülkâdir-i Geylânî'nin evlâtları vasıtasıyla kendi içinde muhtelif şubelere ayrılarak çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Oğullarından kimileri Bağdat'taki medresesinde ilim geleneğini devam ettirmek suretiyle, kimileri de ribât ve zâviyelerdeki tarikat faâliyetleriyle tarikatın yayılmasını ve asırlar boyunca devamını sağlamışlardır. Zaten *Nefha*'da yer alan Kâdirî silsilelerinin büyük bir kısmı Geylânî ailesi mensupları ile tarikatın pîrine ulaşır. Kitabın ikinci bölümünde bu ailenin tarikat faaliyetleri yanında, Geylânî'nin sohbetinde bulunan sûfiler, tarikat hırkası giyen âlimler ve hizmetinde bulunan halifeleri tanıtılmıştır. Geylânî'nin halifelerinden ayrı olarak ele aldığımız sohbetinde bulunan sûfiler, Geylânî'nin muasırı olan Bağdat'ın meşhur velîleridir. Bu zatlar Geylânî'nin velâyetinin tanıkları olmaları bakımından önemlidirler. Tarikat hırkası giyen âlimler ise Geylânî'den dinî ilimleri tahsil etmiş ve aynı zamanda ondan tarikat hırkası giymiş olan sûfilerdir. Pîri henüz hayat-
teyken, Kâdiriyye'nin Bağdat dışında yayılmasında bu sûfilerin hizmeti ve etkisi büyüktür. Bu bölümde tarikatın pîrine uzun yıllar hizmet etmiş tekkenin hizmetnişin dervişleri ayrıca incelenmiştir.

Bölümün son konusu Abdülkâdir-i Geylânî ile irtibatlandırılan diğer tarikat büyükleridir. Pîrin muasırı ve ondan sonra gelen tasavvuf tarihinin meşhur büyük sûfileri, Geylânî'nin "Ayağım bütün Allah velîlerinin boynu üzerindedir" sırrından hareketle çalışmamızın kapsamına dahil edilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde Kâdirîliğin Anadolu'daki tarihi konu edilmektedir. Tarikatın bu coğrafyadaki faaliyetleri Geylânî ailesi mensupları ile başlatılmaktadır. Esasen Geylânî ailesinden bazı kimselerin Anadolu'ya gelişleriyle bir Türk sûfisi olan Eşrefoğlu Rûmî'nin Anadolu'da Kâdiriyye'yi neşri aynı yüzyıla -XV. yüzyıl- denk düşmektedir. Dolayısıyla ailesi mensupları kısmen Eşrefoğlu Rûmî'nin şöhretinin gölgesinde kalmışlardır. Eşrefîlik, XV. asırdan itibaren Bursa ve çevresinde etkili olmaya başlamış, bu tarikat mensuplarının sınırlı sayıda tekkeleriyle İstanbul'da icrâ-yı tarikat etmeleri XVIII. asrı bulmuştur. Bu bölümde Anadolu'daki Eşrefî dergâhları ve postnişinleri hakkında ayrıntılı bilgi mevcuttur.

Kâdiriliğin İstanbul'daki ilk varlığı Geylânî ailesinden olup, intişarı yine bir Türk sûfî İsmâîl Rûmî vasıtasıyla gerçekleşmiştir. İsmâîl Rûmî'nin tesis ettiği Kâdiriyye-i Rûmiyye XVII. asrın başlarından itibaren İstanbul'da tarikat faaliyetlerine başlamıştır. Tophane'deki Kâdirihâne, Rûmiyye'nin ilk dergâhı olup, kurulduğu tarihten itibaren Anadolu ve Rumeli'deki bütün Kâdirî tekkelerinin de merkezi haline gelmiştir. Rifat Efendi eserinde sadece kuruluş itibariyle Kâdirî-Rûmî olan tekkelere yer vermiştir. Biz de çalışmamızın bu bölümünü *Nefha*'da yer alan Rûmî tekkeleri ve postnişinleriyle sınırladık. Rûmîlerin diğer tarikatlardan devraldıkları tekkelere ismen temas etmekle yetindik. Bu bölümde ayrıca çok belirgin çizgilerle birbirinden ayıramayan Eşrefilik ile Rûmilîğin tarikat usul ve âdâbına ilişkin bilgiler, her tarikatın kendi bölümü içinde incelenmiştir.

Kâdiriyye'nin, Anadolu'da Eşrefilik ve Rûmilik kadar genişleme ve etkili olma imkânı bulamamış Hâlisilik ile Rûmiyye'den sonra İstanbul'da ortaya çıkan Resmîlik, Müştâkîlik ve Enverîlik gibi kolları *Nefha*'da yer almadığı için çalışmamızın muhtevasına dahil edilmemiştir.

Nefha'nın günümüz alfabesine aktarılmış tam metni kitabın dördüncü bölümünü oluşturmaktadır. Metinde yer alan Arapça ve Farsça bölümler Türkçe'ye tercüme edilmiş, âyetlerin geçtiği sûreler ve numaraları gösterilmiş, hadislerin de tahrîci yapılmıştır.

Eserin önemine dikkatimi çekerek bu konuyu çalışmama vesile olan hocam Prof.Dr. Mahmut Erol Kılıç Beyefendi'ye teşekkür ederim. Talebesi olma bahtiyarlığına eriştiğim, engin birikiminden istifade ettiğim Prof. Dr. Mustafa Tahralı Beyefendi'ye teşekkürü bir borç bilirim. Yakın ilgi ve desteklerini gördüğüm Prof.Dr. Mustafa Kara ve Prof.Dr. İsmail Kara Beyefendiler'e minnettârım.

Özellikle İstanbul'daki Kâdirî tekkeleri konusundaki müktesebâtından faydalandığım sayın H. Necdet İşli Beyefendi'ye ve çalışmam boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen akademisyen arkadaşlarıma kalbî şükranlarımı sunmayı bir vazife bilirim.

Ayrıca TDV İSAM Kütüphanesi personeline ve bu kitabın yayımlanmasına vesile olan İSAM yönetimine teşekkürlerimi sunarım.

Her şeyden önce ilmin kadir ve kıymetini bilen bir insan olarak beni bu yola teşvik ederek imkân hazırlayan babamı rahmet ve minnetle anıyorum. Hayatım boyunca ve özellikle bu meşakkatli ve uzun soluklu çalışmamda maddî ve mânevî desteğini her daim gördüğüm anneme, kadir bilir kardeşlerim Şaban ve Mehmet Çakır'a, özellikle Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi uzmanı kardeşim Merve Çakır'a müteşekkirim.

Adalet Çakır

Mart 2012